Till: TCO
Lise Donovan

Datum
2025-04-14

Vår referens och ärendenummer
Elin Lemel

IN25-00010

YTTRANDE

Remiss av Ds 2025:5 - Genomförande av direktivet om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten

Diarienummer: Ju2025/00355

Inledande anmärkningar

Unionen välkomnar ett starkare skydd för personer som genom sitt deltagande i den offentliga debatten riskerar att drabbas av munkavleprocesser. Det är viktigt att domstolarna har de verktyg som behövs för att skydda enskilda aktörer från den här typen av rättegångsmissbruk. Att stärka skyddet mot trakasserier av personer som använder sig av sin yttrandefrihet i frågor av allmänintresse, borgar också för ett transparent och öppet samhälle.

Bakgrund

Europaparlamentet har uppmärksammat ett ökande antal strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt – munkavleprocesser eller så kallade SLAPPs (Strategic lawsuits against public participation). Det handlar typiskt sett om civilrättsliga skadeståndsprocesser med grund i påståenden om förtal och liknande som används för att tysta journalister, forskare, människorättsförsvarare och andra som använder sin yttrandefrihet i frågor som är av allmänintresse. Som en del av EU:s handlingsplan för demokrati har EU-direktivet 2024/1069 om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt) antagits. Direktivet innehåller bland annat krav på att en uppenbart ogrundad talan av det här slaget ska kunna ogillas i ett tidigt skede, att handläggningen ska vara skyndsam och

att käranden ska kunna åläggas att betala rättegångskostnaderna och ställa säkerhet för sådana kostnader och för eventuella skadestånd. Direktivet innehåller också krav på att sammanslutningar, organisationer och fackföreningar - som har ett legitimt intresse av det - ska kunna stödja den som utsätts för en munkavleprocess. Vidare ska det ska vara möjligt för personer att, i domstol i sitt eget land, begära ersättning för kostnader som uppstått på grund av en SLAPP i tredje land. Direktivet ska vara genomfört senast den 7 maj 2026 och promemorian Ds 2025:5 behandlar det svenska genomförandet av direktivet. Ny svensk lagstiftning föreslås träda i kraft den 1 maj 2026. Nedan följer Unionens hållning i valda delar av förslaget till svenskt genomförande.

Förslag till omfattning av ny lag om deltagande i den offentliga debatten

I promemorian föreslås att en ny lag om deltagande i den offentliga debatten införs. Av 1 § i förslaget följer att lagen gäller vid handläggning av tvistemål där förlikning om saken är tillåten, om tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och tvisten har gränsöverskridande följder.

Unionens hållning: *Lagens tillämpningsområde är begränsat till tvister som rör uttalanden som görs i samband med utövande av yttrandefriheten och som rör en fråga av allmänintresse. Det är också begränsat till fall där tvisten har gränsöverskridande följder. Med det avses att inte båda parter har sin hemvist i den medlemsstat där talan väcks och inte alla andra faktorer som är relevanta för den berörda situationen är belägna endast i den medlemsstaten. Denna begränsning innebär att direktivet genomförs utan att lagstiftaren tar tillfället i akt att införa motsvarande skydd för personer som riskerar att drabbas av inhemska munkavleprocesser. Unionen är kritisk till det. De svenska reglerna i TF och YGL, som förenklat innebär att en ansvarig utgivare ensam svarar för det som publiceras i grundlagsskyddade medier, ger visst skydd för enskilda personers deltagande i den inhemska debatten. Men offentlig debatt idag förs även utanför grundlagsskyddade medier och det befintliga skyddet är långt ifrån heltäckande. Och även om vi i Sverige också har andra system som Medieombudsmannen och Mediernas etiknämnd för att hantera missnöje med uppgifter och åsikter som förs fram i frågor av allmänintresse, finns det inga garantier för att SLAPPs inte kan bli vanligare även här. För att motverka risken för en sådan utveckling behöver domstolarna ha tillgång till effektiva skyddsverktyg. Unionen är därmed av uppfattningen att den nya lagens tillämpningsområde bör breddas så att reglerna omfattar även tvister som saknar gränsöverskridande följder.*

Kravet på skyndsamhet

Av 3 § följer att en tvist som omfattas av lagen på yrkande av någon av parterna ska behandlas skyndsamt.

Unionens hållning: *Direktivets krav på skyndsam handläggning är av största vikt för att minska risken för den typ av rättegångsmissbruk som onödigt utdragna rättsprocesser utgör. Unionen välkomnar därför att ett särskilt skyndsamhetskrav, om än generellt hållet, införs i den nya lagstiftningen.*

Ställande av säkerhet för rättegångskostnader

Av 4§ i den föreslagna lagen följer att käranden ska ställa säkerhet för de rättegångskostnader som käranden kan bli skyldig att betala genom ett lagakraftvunnet avgörande. Käranden ska ställa sådan säkerhet om svaranden yrkar det, och det finns särskilda skäl. Avseende vad säkerheten ska bestå av och när yrkande om ställande av säkerhet ska göras, hänvisas till befintliga regler i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

Unionens hållning: *För personer som drabbas av munkavleprocesser minskar den ekonomiska risken om käranden åläggs att ställa säkerhet för rättegångskostnader. Detta bör i sin tur leda till att risken för att drabbas av SLAPPs får en mindre hämmande effekt på enskildas deltagande i den offentliga debatten. I förslaget på ny lagstiftning krävs att särskilda skäl föreligger för åläggande av säkerhet för rättegångskostnader. Särskilda skäl kan enligt förslaget anses föreligga om det finns anledning att tro att en dom där ersättning för rättegångskostnader beviljas inte kommer kunna verkställas med hänsyn till kärandens hemvist, en aspekt som i inte obetydlig mån redan träffas av befintlig lagstiftning. Särskilda skäl kan enligt det nya lagförslaget också föreligga på grund av vad som får förstås som indikationer på rättegångsmissbruk i det som förekommit i det inledande skedet av processen inför och efter att stämning har utfärdats. Att försumlig processföring och tecken på rättegångsmissbruk kan utgöra grund för att ålägga käranden att ställa säkerhet för motpartens rättegångskostnader är rimligt. Unionen är av hållningen att detta skyddsverktyg borde införas även i munkavleprocesser som saknar gränsöverskridande följder.*

Särskild behörighet

Av 6 § följer i huvudsak att svensk domstol har behörighet att ta upp en talan om ersättning för skada eller kostnader som har uppstått eller kan uppstå i samband med ett förfarande vid en domstol utanför Europeiska unionen, om talan vid den utländska domstolen avser en parts deltagande i den offentliga debatten, och förs av en kärande med hemvist utanför Europeiska unionen mot en svarande med hemvist i Sverige.

Unionens hållning: *Enligt motiven handlar det typiskt sett om fall där en talan som utgör rättegångsmissbruk har förts vid en domstol utanför EU och detta har medfört kostnader för svaranden. Den föreslagna regeln minskar risken för att personer som deltar i den offentliga debatten lider bestående skada till följd av så kallad forumshopping. Även om ett förfarande i flera led kan bli en utdragen process, är det här ett viktigt skydd för personer som uttalar sig i frågor av allmänintresse. Unionen välkomnar detta nya redskap i tvister med gränsöverskridande följder.*

Ansvar för rättegångskostnader

Utöver förslaget på ny lagstiftning presenteras i promemorian en rad områden på vilka det bedöms att Sverige redan uppfyller direktivets krav, framför allt genom de regler som följer av Rättegångsbalken (RB). Bland annat görs bedömningen att möjlighet att låta käranden ställa säkerhet för skadestånd, att ålägga käranden bevisbördan, att ogilla en uppenbart ogrundad talan i ett tidigt skede och att överklaga beslut med anledning av detta, redan föreligger. Även avseende möjligheten att - i en tvist som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt - ålägga käranden att bära rättegångskostnaderna, bedöms reglerna i RB vara tillräckliga.

Unionens hållning: *Käranden ska enligt direktivet kunna åläggas att ersätta samtliga rättegångskostnader som kan ersättas enligt nationell rätt, inbegripet svarandens fulla kostnader för juridisk representation, såvida inte kostnaderna är orimliga. I förslaget på svenskt genomförande resoneras kring hur kravet förhåller sig till den begränsade möjligheten att få ersättning för juridisk representation i förenklade tvistemål om lägre belopp – så kallade FT-mål. Även i FT-mål finns möjlighet att ålägga en part full och skälig ersättning för rättegångskostnader om denna har gjort sig skyldig till vårdslös eller försumlig processföring enligt 18 kap 6 § RB. Enligt förslaget på svenskt genomförande av direktivet är detta tillräckligt för att uppfylla kraven i denna del. Unionen ställer sig försiktigt tveksam till detta. Vad som är att betrakta som rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt förefaller ha en vidare betydelse än vad som avses med vårdslös processföring i 18 kap 6 § RB. Bland annat skulle inledandet av flera parallella processer mot en och samma svarande kunna utgöra rättegångsmissbruk i direktivets bemärkelse. Det hade därför, för att säkerställa ett effektivt genomförande av direktivet, varit att föredra att en särskild bestämmelse om rättegångskostnader i SLAPPs om lägre belopp, infördes i förslaget på ny lagstiftning.*

Möjlighet till stöd från fackförbund och andra sammanslutningar

Av direktivet följer att medlemsstaterna ska säkerställa att sammanslutningar, organisationer, fackföreningar och andra som har legitimt intresse av det, kan ge stöd till personer mot vilka talan väcks på grund av deras deltagande i den offentliga debatten. I förslaget på genomförande görs bedömningen att svensk rätt uppfyller kraven i detta avseende.

Unionens hållning: *Unionen välkomnar direktivets erkännande av olika civilsamhällesorganisationers betydelse som stöd och skydd för personers deltagande i den offentliga debatten. Jämte fackförbund bör t. ex. även barnrättsorganisationer, kvinnorättsorganisationer, miljöorganisationer och hbtqi-organisationer framhållas som viktiga aktörer för att förhindra rättegångsmissbruk och andra typer av trakasserier mot dem som gör sina röster hörda i frågor av allmänintresse. En levande offentlig debatt är av yttersta vikt för ett öppet och demokratiskt samhälle och civilsamhällesorganisationernas betydelse för detta ska inte underskattas.*

Tillgång till information

Direktivet kräver också att medlemsstaterna säkerställer att de personer som skyddas av direktivet har tillgång till information om tillgängliga processuella skyddsåtgärder och medel, samt om befintliga stödåtgärder såsom rättshjälp och ekonomiskt och psykologiskt stöd om det finns tillgängligt. Information ska tillhandahållas på ett enda ställe i ett lättillgängligt format, via en lämplig kanal.

Unionens hållning: *Kommissionen har i sina rekommendationer uppmanat medlemsstater att inrätta en nationell kontaktpunkt där information om rättigheter och stöd finns samlad på ett och samma ställe. Det svenska genomförandet på det här området innefattar beviljandet av medel till Brottsofferjouren Sverige för att bygga upp en nationell kontaktpunkt för journalister som behöver stöd eller skydd med anledning av utsatthet som en följd av sin yrkesutövning. Unionen är positiv till en sådan kontaktpunkt, men kritisk till att förslaget på genomförande av direktivets krav på information och transparens koncentreras till en insats som enbart riktar sig till journalister. Direktivet ska skydda såväl fysiska som juridiska personer mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten. Det innebär att inte bara journalister utan även t.ex. talespersoner för människorättsorganisationer och fackförbund, forskare och personer inom näringslivet har behov av samlad och lättillgänglig information om sina rättigheter för det fall de utsätts eller riskerar att utsättas för munkavleprocesser. Unionen efterlyser därför ett bredare grepp i genomförandet av direktivets krav på information och transparens.*

Peter Hellberg, Förbundsordförande, Unionen